

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора **Мартинюка Володимира Петровича**
на дисертаційну роботу **Антонюк Катерини Іванівни**
на тему “**Забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах
євроінтеграції**”, представлену на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави
(економічні науки) до спеціалізованої вченої ради Д 26.718.01 у
Національному інституті стратегічних досліджень

I. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Сучасний етап розвитку глобальної економіки сприяє формуванню нових моделей споживання. В умовах поглиблення відкритості суспільства та економіки, істотного значення набуває безпека споживання товарів (послуг) як одна з домінантних передумов національної безпеки та економічної безпеки держави. Прямо та опосередковано через споживання глобалізація впливає на рівень і якість життя населення та стан довкілля, обумовлює важливість дослідження нових можливостей розвитку, які породжує економічна інтеграція. Особисте споживання в умовах глобалізації перестає визначатися суто ринковою доцільністю і раціональністю, а на ухвалення економічних рішень істотно впливають соціальні та гуманітарні чинники.

Тому в основу природоспоживацької діяльності людства потрібно поступово закладати новий еколого-економічний світогляд, який повинен формувати новий погляд на взаємовідносини людини та біосфери. В цьому контексті сьогодні головними стають проблеми розуміння залежності кожної людини і людства від біосфери, а отже й від забезпечення безпеки споживання для кожної національної економіки, які в умовах посилення інтеграційних процесів є надзвичайно уразливими до надмірної експансії суб'єктів транснаціонального бізнесу і необґрунтованого імпорту інститутів ринкової економіки.

У контексті вищенаведеного, дисертаційна робота К. І. Антонюк, присвячена теоретико-методологічним основам і механізмам забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції, є актуальною і своєчасною, як із теоретичної, так і з практичної точки зору. Одержані результати можуть стати істотним підґрунтям для подальших досліджень проблематики розвитку економічної безпеки держави та споживання.

Дисертаційна робота пов'язана з тематикою наукових досліджень науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів:

- Національного інституту стратегічних досліджень, з науково-дослідними темами “Стимулювання трансформаційних зрушень у реальному секторі економіки України” (№ державної реєстрації 0118U003511; проаналізовано перешкоди нарощуванню експорту продукції АПК та обґрунтовано напрями підвищення її конкурентоспроможності через імплементацію європейських вимог безпечності та екологічності); “Пріоритезація розвитку реального сектору для прискорення економічного зростання України” (№ державної реєстрації 0119U000017; розроблено рекомендації із удосконалення механізмів адаптації і впровадження індикаторів та завдань країн-членів ЄС із досягнення 12-ї цілі сталого розвитку “Стале виробництво та споживання” до вітчизняної практики);

- ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України” у межах науково-дослідної теми “Подолання ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку регіону” (№ державної реєстрації 0119U002012; обґрунтовано теоретико-методологічні засади безпеки споживання в контексті ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку регіонів);

- Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій за науково-дослідною роботою “Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки” (№ державної реєстрації 0115U001873; досліджено інституціональний базис безпеки споживання,

інструментарій її забезпечення, проаналізовано чинні проєкти міжнародної технічної допомоги);

- Запорізького національного університету в межах науково-дослідної теми “Сучасні напрямки розвитку менеджменту зовнішньоекономічної діяльності в Україні” (№ державної реєстрації 0114U002650; досліджено тенденції динаміки торгівлі України з ЄС як передумови імплементації європейських практик технічного регулювання товарів);

- Національного університету “Запорізька політехніка” за науково-дослідною тематикою “Науково-практичне вирішення соціально-економічних проблем розвитку промислового регіону в умовах економічної кризи” (№ державної реєстрації 0115U004680; обґрунтовано напрями та форми забезпечення безпеки споживання на мікрорівні системної ієрархії для виявлення передумов зміцнення економічної безпеки суб’єктів господарювання через убезпечення споживання) та внутрішньоуніверситетськими дослідженнями “Визначення факторів і закономірностей впливу маркетингу підприємств на маркетинг територій” (шифр НДР 05429; обґрунтовано пріоритетні засоби безпекоорієнтованої модернізації маркетингової та логістичної інфраструктури підприємництва Україн); “Перетворення в транзитивній економіці: вітчизняний та світовий досвід” (шифр НДР 05625; визначено сутнісні характеристики процесу споживання в Україні та інших країнах); “Пошук шляхів забезпечення інклюзивного розвитку промислового регіону з використанням сучасних інструментів маркетингу і логістики” (шифр НДР 05518; розкрито зміну сутності поняття “безпека споживання” в процесі глобалізації, сталого розвитку та еволюції концепцій маркетингу).

II. Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Подане до розгляду дисертаційне дослідження Антонюк К. І. є комплексною роботою, яка містить обґрунтовані та достовірні наукові

положення, висновки і рекомендації. Це забезпечено коректним використанням методологічного інструментарію (системного підходу та системно-динамічного моделювання; інституціонального, структурно-функціонального, статистичного, таксономічного, регресійно-кореляційного та мультиагентського аналізів; методів економіко-математичного моделювання, дослідження складних систем, нечіткої логіки, смарт-спеціалізації і SWOT-аналізу), фундаментальних положень сучасних теорій (національної і економічної безпеки, поведінки споживачів, товарознавства, інституціоналізму, глобалізації), наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів з питань безпекознавства, споживання та глобальної економіки. Об'єктивність результатів наукового дослідження підтверджується методологічно виправданим застосуванням різнопланових загальнонаукових та емпіричних методів, використанням офіційних світових і вітчизняних статистичних даних.

Грунтовність роботи забезпечується також коректним формулюванням наукових і практичних завдань дослідження, цілісністю, пов'язаністю та завершеністю наукового дослідження, логічним зв'язком емпіричної частини дослідження з теоретичними результатами, ефективним використанням методів математичного моделювання.

Одержані в дисертації наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання, сутність якого полягає в розробленні теоретико-методологічних засад зміцнення безпеки споживання в процесі євроінтеграції на основі обґрунтування категоріального апарату, структурно-сутнісних характеристик, концептуальних положень методології та науково-практичних рекомендацій її забезпечення. В процесі вирішення цього завдання дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни. Їх можна вважати науковим внеском в теорію і практику економічної безпеки держави та безпекознавства загалом.

1. Вперше запропоновано розглядати безпеку споживання як здатність держави, суспільства і підприємництва створювати передумови усвідомленого

задоволення людиною потреб у самовідтворенні із збереженням здоров'я та довкілля як імперативів майбутнього розвитку (с. 97). Встановлені домінуючі взаємозв'язки безпеки споживання з компонентами національної та економічної безпеки держави, а також обґрунтовано критерії і типологізацію безпеки споживання (с. 85–91, 99–100), що істотно розширює теоретичний базис безпекознавства.

2. Розкрито системні характеристики процесу споживання з позицій теорій безпекознавства та глобалістики і сформульовано концептуальні положення методології дослідження безпеки споживання для обґрунтування системних засобів її зміцнення в Україні. Вона заснована на поєднанні ключових принципів (динамічної змінності, щільності, якості, імпліцитності, поліфункціональності об'єктно-суб'єктних відносин; системної ієрархії та негативних і запобіжних зворотних зв'язків у процесі споживання) і положень процесно-системного підходу з використанням сукупності взаємопов'язаних методів (с. 103–110). Запропонований підхід дозволяє ідентифікувати ризики і загрози безпеці споживання, розробити та імплементувати системні засоби її зміцнення в управлінні, підприємницькій діяльності, середовищі споживачів.

3. Особлива увага приділена аналізу інституціонального базису та передумовам зміцнення безпеки споживання в Україні на сучасному етапі євроінтеграції. Його розуміння як сукупності інститутів захисту прав споживачів та навколишнього природного середовища, технічного регулювання харчових і нехарчових товарів дозволило виявити системні проблеми в Україні: неможливість реалізації позитивних інституціональних, у тому числі законодавчих, змін у повному обсязі через фінансову, організаційну, інформаційну, кадрову дефіцитарність; дисгармонійність та дисфункціональність через неузгодженість (інституцій) законодавчих і нормативно-правових актів (с. 164–187).

4. Проведено аналіз потенційних ризиків у контексті географічної та товарної структури небезпечної непродовольчої продукції, повидової

структури ризиків для здоров'я та подальших дій з їх усунення, характеристик інститутів забезпечення споживання в ЄС у зіставленні з вітчизняною системою управління ризиками (с. 188–205). Одержані результати доцільно використовувати для модернізації внутрішньої системи управління ризиками та гармонізації її з європейською.

5. На основі обґрунтування індикаторів безпеки споживання, структурно-компонентного аналізу, розробленої методології таксономічного аналізу та об'єктно-суб'єктної характеристики інструментів забезпечення споживання товарів і послуг, проведено аналіз динаміки зміни рівня безпеки споживання в Україні (с. 255–271), що дозволило встановити взаємозв'язки між окремими складниками безпеки споживання.

6. Для обґрунтування пріоритетних напрямів і засобів забезпечення споживання в Україні, прогнозування стану безпеки споживання в перспективі запропоновано науково-методологічний підхід, заснований на використанні діаграм причинної циклічності (балансуючих і посилюючих контурів) для кожного з задіяних у процесі споживання суб'єктів (дійсний та бажаний рівні споживання споживачів, ступінь впливу виробництва і наслідки для довкілля) та системно-динамічного моделювання (на основі блоків споживання за доступних грошових ресурсів та з урахуванням поведінкових аспектів, виробництво, охорона довкілля) (с. 272–283). Критерієм оптимізації у запропонованій методологічній побудові обрано різницю між реальним і безпечним рівнями споживання.

7. Сформульовано практичні рекомендації із впровадження на підприємствах України апробованих світових практик ресурсоефективного та чистого виробництва, удосконалення систем управління якістю шляхом маркетингового забезпечення етапів «петлі якості», концепції корпоративної соціальної відповідальності на основі сформульованих засадничих принципів безпеки споживання, механізму декларування відповідності продукції вимогам технічних регламентів (с. 325–351). Імплементация зазначених

заходів сприятиме зміцненню безпеки споживання товарів (послуг) в підприємницькій діяльності.

8. Аргументовано доведено, що проблему забезпечення безпеки споживання товарів (послуг) в Україні необхідно покласти в основу стратегії модернізації національної економіки, заснованої на зміні принципів розвитку та балансі інтересів кожного з учасників цього процесу: підвищенні якості життя населення і впровадження ідеології сталого споживання; трансформації діяльності підприємств на принципах сталого, ресурсоефективного та екологічно чистого виробництва; модернізації інституціонального базису на рівні країни та регіону. В сукупності вирішення цих завдань забезпечить зростання добробуту населення і сприятиме підвищенню економічної безпеки суб'єктів підприємництва на внутрішньому та зовнішньому ринках (с. 394–428).

Дисертаційна робота є завершеною самостійною науковою працею, у якій викладено авторський підхід зміцнення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві в дисертаційній роботі використано лише ідеї та висновки, що напрацьовані автором особисто.

Матеріали та висновки кандидатської дисертації здобувача в цій дисертації не використовувались.

III. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що теоретичні положення дисертаційної роботи імплементовані в конкретні пропозиції і рекомендації на різних рівнях ієрархії управління (міжнародний, державний, регіональний, рівень установ, підприємств і організацій) для всіх учасників (держава, суспільство, підприємництво) процесу забезпечення безпеки споживання. Вони використовуються органами державного та регіонального управління, підприємствами, бізнес-асоціацією, науково-

дослідними установами та вищими навчальними, що підтверджується відповідними листами та довідками про впровадження.

IV. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Найсуттєвіші наукові положення, результати і висновки дослідження достатньо повно викладені у 73 наукових працях, зокрема: 1 монографії, 7 розділах колективних монографій, 30 статтях у наукових фахових виданнях, з яких 10 статей у журналах і збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз (Web of Science, Scopus), 31 наукова праця за матеріалами конференцій, семінарів і форумів. Загальний обсяг публікацій, які особисто належать автору, становить 65,08 д.а. На захист дисертаційної роботи виносяться виключно особисті розробки К.І. Антонюк.

V. Апробація результатів дослідження

Положення дисертаційної роботи достатньо обговорені і пройшли необхідну апробацію. Основні теоретичні, методологічні та практичні положення і результати дисертації доповідалися на 31 міжнародній і всеукраїнській науково-практичних конференціях.

VI. Відповідність структури дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. За структурою, обсягом, оформленням та змістовним наповненням дисертація відповідає діючим вимогам порядку присудження наукових ступенів. Автор є безпосереднім ініціатором проведення наукового дослідження, ним самостійно сформульовано і обґрунтовано теоретичні розробки, висновки і рекомендації, а також здійснено керівництво практичним впровадженням результатів дисертаційної роботи. Повний обсяг дисертації становить 612 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 30 таблиць на 33 сторінках, 126

рисунків на 86 сторінках. Основні результати дослідження та висновки є конкретними, достатньо аргументованими та являють собою предмет для захисту. Текст дисертації викладено науковим стилем, грамотною українською мовою. За складом вирішених завдань дисертація відповідає паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

VII. Відповідність автореферату змісту дисертації

Зміст автореферату і основні положення дисертації ідентичні. Автореферат повно та достовірно висвітлює основні положення дисертації.

VIII. Дискусійні положення й недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи актуальність обраної здобувачем теми, наукову новизну дисертаційного дослідження, їх достовірність та повноту викладу в опублікованих працях, слід вказати і на наявність в роботі дискусійних положень та певних недоліків.

1. У дисертації простежуються певні протиріччя між назвою, об'єктом й предметом дослідження та безпосередньо змістом роботи. Так, у назві дисертаційної роботи потребує уточнення об'єкт забезпечення безпеки споживання, а в предметі дослідження мова йде про зміцнення безпеки споживання товарів (послуг). Зосередження на товарах (послугах) дозволило би звужити об'єкт дослідження, не допустити розпорошення дослідження за різною проблематикою й конкретизувати пропозиції. З урахуванням цього доцільно було б дослідити ризики та небезпеки для різних груп товарів (послуг) та відобразити відмінності у зміцненні безпеки споживання товарів різних категорій.

2. У п. 1.2 розглядаються структурно-функціональні категоріальні зв'язки безпеки споживання з окремими компонентами національної безпеки, економічної безпеки держави (демографічної, продовольчої, соціальної, екологічної, інформаційної, зовнішньоекономічної, науково-технологічної

тощо) (с. 85–93). З урахуванням цього у п. 3.1 за допомогою таксономічного аналізу встановлюється вплив показників за окремими функціональними складниками (соціальним, економічним, охорони довкілля, продовольчим, зовнішньоекономічним та науковотехнологічним) на безпеку споживання (с. 255–269), натомість кількісний вплив безпеки споживання на економічну безпеку держави в дисертації не відображено.

3. Потребує уточнення використання термінологічного апарату, зокрема пояснення тотожності чи відмінності понять “безпека споживання” та “безпечне споживання” (зустрічається на с. 76, с. 78, с. 397, с. 401, с. 412), а також “система безпеки споживання” та “система забезпечення безпеки споживання”.

4. Під час інституціонального аналізу (п. 2.2 , с. 165–187) до інститутів безпеки споживання у ЄС слід було б віднести не лише органи державного нагляду та контролю, але й відзначити позитивну та негативну роль існуючих саморегулювальних організацій (неурядових громадських організацій, об’єднань підприємців, галузевих асоціацій, технічних комітетів), які також беруть активну участь у формуванні галузевих виробничих та інших стандартів шляхом встановлення спільних практик, кодексів поведінки у т.ч. щодо безпечності продукції.

5. Наукова новизна і прикладна значущість результатів дисертаційної роботи значно підвищилась би в разі дослідження особливостей убезпечення споживання в регіональному розрізі з урахуванням специфіки екологічної, демографічної і соціально-економічної ситуації.

6. Дисертація, на наш погляд, виграла б, якби в розділі 2.1. “Взаємообумовленість безпеки споживання з ціллю сталого розвитку “Стале виробництво та споживання”: європейський досвід” (с. 141–164) були розглянуті основні засади сталого розвитку та здійснено аналіз їх впливу на безпеку споживання.

7. Викликає дискусію твердження, що “...імплементация європейської практики, принципів побудови, директив та установ в українське середовище

не зможе забезпечити гідного захисту споживачів через ментальні, організаційні та ресурсні особливості нашої країни” (с. 180, с. 227). Адже ЄС охоплює 28 країн, кожна з яких характеризується власними традиціями, соціально-ментальними особливостями населення, підходами до організації бізнес-процесів, незважаючи на це всі вони прийняли на себе зобов’язання щодо імплементації єдиних норм законодавства у сфері захисту прав споживачів.

8. У структурній побудові дисертаційної роботи дещо нераціональним видається подання додатків до роботи, попри значний обсяг опрацьованих вихідних статистичних даних при проведенні наукового дослідження не всі вони знайшли відображення в додатках як проміжні дані розрахунків. Перевантаженим ілюстративним матеріалом (дев’ять рисунків), в протизагаду відсутності аналітичних таблиць, вважаємо й автореферат дисертації.

Незважаючи на наявні недоліки, загалом дисертаційна робота відзначається глибиною, охопленням широкого кола питань із забезпечення безпеки споживання.

ІХ. Загальний висновок до дисертаційної роботи

Дисертація Антонюк Катерини Іванівни “Забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції” є завершеною самостійною науковою працею, в якій вирішується комплекс актуальних і важливих завдань, що сприяють розв’язанню науково-прикладної проблеми розроблення теоретико-методологічних засад зміцнення безпеки споживання в процесі євроінтеграції на основі обґрунтування категоріального апарату, структурно-сутнісних характеристик, концептуальних положень методології та науково-практичних рекомендацій її забезпечення.

Дисертаційна робота “Забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції” відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 та 14 “Порядку присудження наукових ступенів” (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 із змінами), що пред’являються до

докторських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
 професор кафедри адміністративного та
 фінансового менеджменту
 Національного університету
 “Львівська політехніка”

Володимир Мартинюк

